УДК 06.05:811

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ЗА ДОДЕЛУ ПОВЕЉЕ „РАДОВАН КОШУТИЋ” ЗА НАЈБОЉУ СЛАВИСТИЧКУ КЊИГУ ОБЈАВЉЕНУ 2023. ГОДИНЕ

Монографија Ане Јаковљевић Радуновић *Сергеј Параџанов: три сценарија* садржи *Увод* (9−50. стр.), седам поглавља, *Сергеј Параџанов − кинематографско читање поема Пушкина и Љермонтова* (стр. 51−57), четири поглавља, *Демон* (стр. 51−161), осам поглавља, *Зачарани замак* (стр. 169−287), деветнаест поглавља, *„Исповест” − последњи сценарио Сергеја Параџанова*, три поглавља, *Дванаест прича,* девет поглавља, прилог у виду превода оригиналног текста сценарија *„Исповест” Сергеја Параџанова* (стр. 355−391) и *Литературу* (стр. 391−399).

Монографија Ане Јаковљевић Радуновић представља допуњено и проширено истраживање засновано на магистарском раду који је са запаженим успехом одбранила на Филолошком факултету 2004. године. Већ сама чињеница да је ауторка наставила рад на овој теми говори о њеном значају, који је и потврдила дајући изузетан допринос у првом реду културологији, а онда и науци о књижевности, као и филмологији.

Сергеј Параџанов је совјетски филмски режисер, сценариста и ликовни уметник, припадник новог таласа „поетског филма”, оријентисан на мултиетнолошки дискурс јерменског, грузијског, украјинског, руског, али и других народа који се сусрећу у његовом културолошком и поетском ареалу. У историју светске кинематографије Параџанов је ушао филмовима *Сенке заборављених предака* и *Боја нара*, задобивши дивљење својих великих савременика, њему по духу блиских Пазолинија, Фелинија, Антонионија, Тарковског, а такође га нису мимоишле ни значајне међународне награде филмске критике и публике. Ипак, његова необуздана стваралачка слобода препозната је као претња за ригидно униформисани систем совјетског друштва. Не само што му је онемогућено да снима филмове и реализује своје генијалне пројекте, већ је и физички био прогањан, хапшен и затваран. Поред познатих филмова, иза њега су остала започета и недоснимљена дела, као и неколико десетина непревазиђених филмских сценарија. Данас се они читају и тумаче као оригинална, мултимедијална уметничка остварења, настала на споју књижевног текста, сликарства (колажа), скулптуре. Последњих деценија ова дела се објављују у засебним издањима, чувају у музејима, представљају на изложбама и предмет су истраживања бројних аутора широм света. Сергеј Параџанов није непознат српској филмској публици и широј културној јавности. Његови филмови су представљани на домаћим фестивалима, дава-

ни у биоскопима, а део су обавезног образовног програма високошколских установа. Ипак, сем неколико општеинформативних и субјективних описа код нас није било значајнијих радова о стваралаштву овог светски признатог уметника.

Ана Јаковљевић Радуновић је први аутор у нашој средини који о делу Сергеја Параџанова пише аналитички, научно, користећи се историјско-теоријском методом. Након успешно одбрањеног магистарског рада, Ана Јаковљевић Радуновић је објавила о овој теми и неколико чланака, али и превод два сценарија. Као стручњак за књижевност и русистику, приступила је Сергеју Параџанову из угла руског романтизма, што је и њена ужа научна област у професионалном, научном и педагошком раду. У центру истраживања Ане Јаковљевић Радуновић нашли су се сценарији Сергеја Параџанова написани по делима руских романтичара: „Зачарани замак" по поеми „Бахчисарајска фонтана" Александра Пушкина и „Демон", по истоименој поеми Михаила Љермонтова. Трећи сценарио „Исповест", о којем пише ауторка и који у сопственом преводу у целости наводи у књизи, није настао по књижевном делу, већ је плод сећања и представља асоцијативни низ успомена које су се појавиле у уметниковом сећању, када је, после много година одсуствовања, посетио гробље у свом родном граду Тбилисију. Ово је последње дело Сергеја Параџанова за које је успео да добије одобрење да по њему сними филм, међутим, у томе га је претекла изненадна смрт. Одредивши се према сценарију као признатом књижевном жанру, ауторка спроводи скрупулозну теоријску анализу Параџановљевих текстова, засновану на теорији интертекста. У том смислу Ана Јаковљевић Радуновић, позивајући се на теорију адаптације књижевности Б. Макфарлејна, поред оригиналног извора, укључује и друге кључне факторе који су утицали на филмску верзију текста. Ауторка проводи читаоца кроз низ слојева текста сва три сценарија: од историјског контекста, преко митолошких и симболичких наслага, књижевних извора до најразличитијих контактних веза, допирући тако до његове скривене структуре и откривајући у пуном светлу уметникову стваралачку лабораторију. У складу са овим, књига Ане Јаковљевић Радуновић је књига о тајни стваралаштва Сергеја Параџанова, које овде није представљено у комплетном обиму, али јесте представљено у својој суштини.

Истражујући међусобни однос ликовне структуре филма и његових осталих компоненти, издвајајући основне ликовне и пластичне елементе, анализирајући особености ауторовог ликовног стила и поредећи их са основним фигуративним и семантичким тенденцијама совјетске кинематографије у разматраном периоду, Ана Јаковљевић Радуновић успела је да пронађе и истакне значај нових смисаоних слојева у филмовима Сергеја Параџанова. Поред

проучавања повезаности и односа ауторових митологема према архетиповима, у студији је истражена и веза са текстовима руске класичне књижевности.

Опширно су проучаване специфичности филмског језика Параџанова и његове везе са позориштем и ликовном уметношћу, па студија Ане Јаковљевић Радуновић представља редак покушај изучавања феномена наратива Сергеја Параџанова са становишта семиотичких кодова и митологема приказаних у њиховом односу са текстовима руске класичне књижевности, пре свега Пушкина и Љермонтова.

Специфичност његовог визуелног израза јесте способност да у своја дела интегрише дотадашње методе стварања слике (које укључују архаичне „дводимензионалне” слике и средњовековне слике настале по законима обрнуте перспективе), због чега истраживачи често називају његова дела аудио-визуелним иконама које гледаоце уводе у други простор. Параџанов, градећи концепт филма, информације кодира у знакове, симболе, гестове, изразе лица и манире глумаца, као и у колор шеме, које су додатно средство за драматургију и карактеризацију ликова. Детаљно проучавање семантичке повезаности књижевних симбола у његовим филмовима објашњава специфичност његовог филмског језика, у коме се једна слика прелива у другу и трансформише, добијајући нова метафоричка, метонимијска, симболичка и друга значења.

Важан задатак, који је Ана Јаковљевић Радуновић поставила себи у овом истраживању, јесте проучавање еволуције перцепције симбола у Параџановљевим филмовима, и то: међусобног утицаја симбола из филма и књижевности као начина стварања новог виђења и разумевања света. Присуство два супротстављена наратива у његовим делима створило је посебан континуитет културне перцепције, који је карактеристичан и за реалну перцепцију личности која доживљава свет као сложен синкретички систем нарације.

Научна новина књиге Ане Јаковљевић Радуновић повезана је са разматрањем природе везе између ликовног симбола и културног „пртљага” руске класичне књижевности, при чему се паралелно истражује и механизам изградње слике на екрану и принципи уз помоћ којих аутор ангажује унутрашњи свет гледалаца кроз њихову повезаност са различитим нивоима који су интегрисани у појам симбола. Способност свести да ствара различите слике света под утицајем бројних аспеката, у овом истраживању разматрана је као реална основа за појаву посебног Параџановљевог схватања реалности које је извор његовог јединственог филмског језика.

Монографија такође наглашава једну од главних одлика редитељевог стила – његову транскултуралну природу, упућивање на етничке и фолклорне моменте, који су, како је истраживање показало, много дубљи и сложенији од једноставне употребе етнографског материјала, због чега су књижев-

ни сценарији Сергеја Параџанова текстови који захтевају посебно широко читање, јер се тек тако могу разумети не само карактеристике стварања његовог јединственог визуелног језика, већ се могу анализирати и мотиви који утичу на визуелну перцепцију будућег гледаоца.

У основи књига Ане Јаковљевић Радуновић је мултидисциплинарна, тиче се књижевности, филмске и ликовне уметности, као и опште културологије, па може бити препоручена онима који се баве овим дисциплинама, али и ширем читалачком кругу, јер је писана сигурним, научним, али истовремено и приступачним, јасним стилом.

Књигу препоручујемо за повељу „Радован Кошутић" због јасно дефинисаног методолошког приступа који је омогућио ауторки да разоткрије различите слојеве текста сценарија Сергеја Параџанова, од књижевних, ликовних, митолошких, преко антрополошких, до историјских и политичких, као и да представи комплетно дело аутора у његовој мултидисциплинарној пуноћи.

Због свега што је изнесено у овом образложењу топло препоручујемо књигу доц. др Ане Јаковљевић Радуновић *Сергеј Параџанов: три сценарија* за доделу Повеље „Радован Кошутић" Славистичког друштва Србије за најбољу славистичку књигу издату 2023. године.

Проф. др Ениса Успенски
Универзитет уметности у Београду
Факултет драмских уметности
Катедра за историју и теорију
enisa.uspenski@gmail.com